

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΕΙΣΗΓΗΣΕΩΝ

Η ημερίδα αποσκοπεί να διερευνήσει τους τρόπους με τους οποίους η έννοια της διακειμενικότητας εμπλέκεται στη μελέτη της παιδικής λογοτεχνίας. Θα εκτεθούν προβληματισμοί που έχουν να κάνουν με τη θεωρία της διακειμενικότητας και τις ιδιοτυπίες των εφαρμογών της σε κείμενα που εμφανίζουν συχνά πολυτροπικό χαρακτήρα, θα γίνει αναφορά σε κλασικά και σύγχρονα παιδικά λογοτεχνικά έργα που είναι ανοικτά σε διακειμενικές αναγνώσεις, ενώ θα δοθεί έμφαση στην πρόσληψη του φαινομένου από τον αναγνώστη – παιδί. Απώτερος στόχος αυτής της επιστημονικής συνάντησης είναι να φωτίσει τους λόγους που οι διακειμενικές προσεγγίσεις βρίσκουν ένα ιδιαίτερα πρόσφορο έδαφος στο πεδίο της παιδικής λογοτεχνίας.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΗΜΕΡΙΔΑΣ

- 10.00 π.μ.** Έναρξη – Χαιρετισμοί
- 10.15 π.μ.** Τηλέμαχος Μουδατσάκης, Καθηγητής Παν/μίου Κρήτης
Εισαγωγή στην έννοια της διακειμενικότητας
- 10.45 π.μ.** Αλεξάνδρα Ζερβού, Καθηγήτρια Παν/μίου Κρήτης
Διακειμενικότητα και αφηγήσεις: θεωρήσεις και αναθεωρήσεις
- 11.15 π.μ.** Δήμητρα Γιανναρά, Διδάκτωρ Παν/μίου Ρώμης
«Ήταν μια φορά... ο φασισμός». Το τέλος της αθωότητας μέσα από το στρατευμένο παραμύθι του Πινόκιο

11.45 π.μ. Διάλειμμα – Καφές

- 12.15 μ.μ.** Μένη Κανατσούλη, Καθηγήτρια Παν/μίου Θεσσαλονίκης
Δι-εικονικότητα και εικονογραφημένο βιβλίο για παιδιά: χιούμορ, παιχνίδι και... γνώση
- 12.45 μ.μ.** Ελπινίκη Νικολουδάκη – Σουρή, Αναπλ. Καθηγήτρια Παν/μίου Κρήτης
«... γυρεύοντας παράθυρα πίσω απ' τα κάδρα»: η διακειμενικότητα στο βιβλίο με εικόνες

13.15 μ.μ. Διάλειμμα για μεσημέρι

- 15.30 μ.μ.** Μαρία Καραϊσκού, Επικ. Καθηγήτρια Παν/μίου Κρήτης
Διακειμενικότητα, ιστορική συνείδηση και διασπορική ταυτότητα: το «Εκεί π' ανθίζουν οι δάφνες» (1914) της Π. Δέλτα και ο Λουκής Λάρας (1879) του Δ. Βικέλα
- 16.00 μ.μ.** Διαμάντη Αναγνωστοπούλου, Καθηγήτρια Παν/μίου Αιγαίου
Πινελιές διακειμενικότητας στη Ζωγραφιά της Χριστίνας του Ευγένιου Τριβιζά
- 16.30 μ.μ.** Μαρία Τρουπή, Διδάκτωρ Παν/μίου Λονδίνου
Από την Οδύσσεια στην «Οδυσσεβάχεια» της Ξένιας Καλογεροπούλου: χαρτογραφώντας ένα διακειμενικό ταξίδι

17.00 μ.μ. Απολογισμός – Λήξη της Ημερίδας

Τηλέμαχος Μουδατσάκης, Εισαγωγή στην έννοια της διακειμενικότητας

Η εισήγηση αποπειράται να διερευνήσει το «άλμα» που πραγματοποιείται ανάμεσα σε τέχνες, όπως το θέατρο, ο κινηματογράφος και η λογοτεχνία μέσα από το πρίσμα της διακειμενικότητας

Αλεξάνδρα Ζερβού, Διακειμενικότητα και αφηγήσεις: θεωρήσεις και αναθεωρήσεις

Παλαιότερα ορίζαμε με σχετική ακρίβεια τη διακειμενικότητα ως τη «συγχρονική και διαχρονική σχέση συνύπαρξης και διαρκούς επικοινωνίας ανάμεσα στα κείμενα που δέχεται τη δημιουργία, αλλά και την ανάγνωσή τους». Ωστόσο, στα χρόνια που πέρασαν η θεώρηση της διακειμενικότητας δεν παρέμεινε στατική, αλλά εξελίχθηκε. Ο τρόπος που την προσδιορίζουμε κατά καιρούς αντικατοπτρίζει τις εκάστοτε αντιλήψεις που επικρατούν στο χώρο της Παιδικής Λογοτεχνίας, της Λογοτεχνίας των ενηλίκων, αλλά και των Γραμμάτων γενικότερα. Η εισήγηση επιχειρεί να προβάλει ένα σύντομο διάγραμμα των (ανα)θεωρήσεων της έννοιας, να διατυπώσει μια πρόταση ορισμού, καθώς και να ανιχνεύσει, ή έστω απλώς να εικονογραφήσει, τη διακειμενικότητα με παραδείγματα από πολύ χαρακτηριστικά παιδικά βιβλία του καιρού μας των γνωστών συγγραφέων, Ε. Σμίτ, Ε. Τριβιζά, Χ. Κέγερ και άλλων.

Δήμητρα Γιανναρά, «Ήταν μια φορά... ο φασισμός». Το τέλος της αθωότητας μέσα από το στρατευμένο παραμύθι του Πινόκιο

Οι περιπέτειες του Πινόκιο, μια ιστορία γραμμένη λίγο μετά την ένωση της Ιταλίας, διαθέτει μια αξιολύπητη αναγνωσιμότητα από τα παιδιά όλου του κόσμου και όλων των ηλικιών, τροφοδοτώντας μέχρι και σήμερα με πλούσιο υλικό την ιταλική και την παγκόσμια λογοτεχνία.

Παρόλο που το 1883, όταν γράφτηκε, δεν διέθετε διόλου την πατριωτική θέρμη που ίσως και να επιζητούσε η εποχή της εθνικής ενοποίησης, τελικά έγινε έμβλημα εθνοκεντρικής παιδαγωγικής σαράντα χρόνια αργότερα, το 1922, όταν η φασιστική ιδεολογία τον έντυσε για μια εικοσαετία με αγωνιστικό χαρακτήρα ξύλινη: μαριονέτα που με πάθος εκτελεί απρόσκοπτα το καθήκον της προς το κόμμα και την πατρίδα.

Με τους εορτασμούς φέτος των 130 χρόνων από την έκδοση του βιβλίου *Οι περιπέτειες του Πινόκιο* από τον Κάρλο Κολόντι, παραπέμπουμε με την παρούσα εισήγηση στα νόθα παιδιά του που στρατεύονται για να υπηρετήσουν το εθνικό παραμύθι του Ντούτσε. Η ηθελημένη στρατηγική οργάνωσης του διακείμενου σε ελλειπτική αναλογία προς το αυθεντικό, φωτίζει την ανάγκη του ολοκληρωτικού καθεστώτος να προσαρμόσει καταλλήλως τη ρητορική του προς τα παιδιά, πράγμα που έστω κι έτσι, θλιβερά και στοχευμένα, επιβεβαιώνει την αξία του πρωτοτύπου.

Οι πέντε ιστορίες πέντε διαφορετικών συγγραφέων που θα εξεταστούν σε χρονολογική σειρά, ιχνηλατούν ιστορικά την παραγμένη εκείνη περίοδο του φασισμού στην Ιταλία (την άνοδο, το φανατισμό, τις επεκτατικές φιλοδοξίες και την πτώση) ενόσω παραπέμπουν διακειμενικά στον πιο διάσημο ψεύτη της παγκόσμιας λογοτεχνίας –που πια μόνο ως ψεύτης δεν συστήνεται. Αυτή η διάφανη παραπομπή στο έργο του Κολόντι εμπλουτίζεται πλέον με μια ρασιστική διάσταση χωρίς παραμυθητική ατμόσφαιρα και με ένα φανατισμό στα λόγια και στη δράση που ελάχιστα θυμίζει την φύση της ξύλινης κουκκίας, όπως την γνωρίζουμε από το κλασικό πρωτότυπο.

Οι περιπέτειες του Πινόκιο είναι μια πλούσια, ευαίσθητη, διδακτική παραμυθία. Είναι ένα διαχρονικό, παγκόσμιο, ανοιχτό παραμύθι. Και ως τέτοιο υπάρχουν εποχές που βίαια το χειραγωγούν σε μια α-ποιοτική, πολιτική, προκλητική προπαγάνδα.

Μένη Κανατσούλη, Δι-εικονικότητα και εικονογραφημένο βιβλίο για παιδιά: χιούμορ, παιχνίδι και... γνώση

Αν και ο όρος «δι-εικονικότητα» είναι λιγότερο γνωστός και λιγότερο εύχρηστος από τον αντίστοιχο του «διακειμενικότητα», έχει πολιτογραφηθεί πλέον στο λεξιλόγιο των θεωρητικών του παιδικού βιβλίου: αν η διακειμενικότητα είναι η σχέση δύο ή περισσότερων κειμένων, με τον όρο δι-εικονικότητα εννοείται η σχέση εικόνων μεταξύ τους. Αυτή η σχέση που μας ενδιαφέρει να τη δούμε πώς διαμορφώνεται και εξελίσσεται μέσα στα εικονογραφημένα βιβλία για παιδιά μπορεί να είναι σχέση εικόνων που ανευρίσκονται σε βιβλία, αλλά συνηθέστερα πρόκειται για συνομιλία εικόνων σε παιδικά βιβλία με εικόνες που προϋπάρχουν σε πίνακες ζωγραφικής, στα κόμικς, στο σινεμά, στη διαφήμιση κ.λπ. Έτσι, καλύτερο θα ήταν δίπλα στον όρο δι-εικονικότητα/intervisuality να προσθέσουμε και το δια-μεσικότητα/intermediality, για να υποδηλώσουμε αυτή τη φαντασμαγορία εικονικών υψέων που προέρχονται από πολλές και διαφορετικές εκδοχές τέχνης και συναντιούνται, εντάσσονται και επαναπροδιορίζονται σε ένα μόνο μέσο, στο βιβλίο.

Η δι-εικονικότητα μέσα στο εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο εξυπηρετεί πολλούς σκοπούς που εκκινούν από την αισθητική κατασκευή του βιβλίου και προβαίνουν - κυρίως - στην αξιοποίηση παιδαγωγικών αντιλήψεων. Από αυτές μας ενδιαφέρει το τρίπτυχο: χιούμορ, παιχνίδι και γνώση. Πώς, δηλαδή, μέσα από τις παιγνιώδεις σχέσεις εικόνων μπορεί ο θεατής να αναγνωρίσει χιουμοριστικές καταστάσεις. Πώς μέσα από τις χιουμοριστικές σχέσεις εικόνων μπορεί να συλλάβει ιδεολογικές προθέσεις και ανατροπές. Πώς, με άλλα λόγια, παίρνοντας και γελώντας, ο θεατής-παιδί χειραγωγείται - χωρίς να χειραγωγείται - για να ανακαλύψει γνώσεις ή και τρόπους για να μαθαίνει.

Ελληνική Νικολουδάκη – Σουρή, «... γυρεύοντας παράθυρα πίσω απ' τα κάδρα»: η διακειμενικότητα στο βιβλίο με εικόνες

Το βιβλίο με εικόνες (picture book) κερδίζει ολοένα και περισσότερο έδαφος στις σπουδές της παιδικής λογοτεχνίας και εισάγεται στη διδασκαλία της γλώσσας ως σημαντικό βοήθημα για την ανάπτυξη του παιδιού. Ήδη από το τέλος της δεκαετίας του '80, ο Nodelman είχε εισηγηθεί την καλλιέργεια του επαρκούς αναγνώστη της εικόνας και πρότεινε να θεωρήσουμε το «εικονοβιβλίο» ως αφήγηση μιας ιστορίας της οποίας τα κενά συμπληρώνει ο αναγνώστης. Υποστήριξε, μάλιστα, ότι είναι απαραίτητο να ανατρέξουμε στη σημειολογία της αφήγησης του Roland Barthes, για να κατανοήσουμε την πολυσημία της εικόνας. Την άποψη αυτή προχώρησε η Μαρία Νικολαίεβα, υποστηρίζοντας ότι ο επαρκής αναγνώστης χρειάζεται να γνωρίζει τους κώδικες που προτείνει ο Γάλλος σημειολόγος στο βιβλίο του *S/Z*, προκειμένου να αποκωδικοποιεί το μήνυμα της εικόνας. Ένας από αυτούς είναι ο αναφορικός κώδικας (referential code), όπου το έργο αναπτύσσει διάλογο με το περιβάλλον του και με άλλα έργα, εικόνες ή γραπτά κείμενα. Στην εισήγηση εξετάζονται εικονοβιβλία που απεικονίζουν την αποξένωση στις μεγαλουπόλεις και ανιχνεύονται μορφές διακειμενικότητας και διαλόγου που δημιουργούν έργα εντεθειμένα σ' αυτά.

Διαμάντη Αναγνωστοπούλου, Πινελίες διακειμενικότητας στη Ζωγραφιά της Χριστίνας του Ευγένιου Τριβιζά
Θα εξετάσουμε την αφήγηση του Τριβιζά *Η Ζωγραφιά της Χριστίνας*, σε σχέση με τα διακείμενα και τις εγκιβωτισμένες ιστορίες που εμπεριέχονται σε αυτήν. Βλέπουμε τη διακειμενικότητα ως μια αφηγηματική στρατηγική που εισάγει την πολλαπλότητα των φωνών, την ανατροπή των στερεοτύπων, την επανπεξεργασία κλασικών κειμένων μέσα από τους τροπισμούς και τα παιχνίδια του λόγου.

Μ' αυτό τον τρόπο, τέλος και αρχή ενώνονται, το θαυμάσιο (merveilleux) του παλιού παραμυθιού ανανεώνεται και το σύγχρονο παραμύθι, εμπλουτισμένο από τα παλαιά στρώματα των διακειμένων, ανοίγεται σε νέες ερμηνείες και γίνεται καταλύτης της φαντασίας. Σ' αυτή την περίπτωση η διακειμενικότητα γίνεται το ίδιο το διακύβευμα της λογοτεχνικότητας του κειμένου.

Μαρία Τρουπή, Από την Οδύσεια στην «Οδυσσεβάχεια» της Ξένιας Καλογεροπούλου: χαρτογραφώντας ένα διακειμενικό ταξίδι

Η ανακοίνωση θα διερευνήσει τις διακειμενικές συγγένειες της ομηρικής *Οδύσειας* με το θεατρικό έργο για παιδιά της Ξένιας Καλογεροπούλου *Οδυσσεβάχ*. Θα μας απασχολήσουν: οι τρόποι με τους οποίους η Καλογεροπούλου ανταποκρίνεται στις προκλήσεις της «μετάφρασης» της ομηρικής αφήγησης σε σκηνικό θέαμα για παιδιά· ο βαθμός στον οποίο συγκεκριμένα επεισόδια από το ταξίδι του ομηρικού ήρωα διατηρούνται, μεταπλάθονται ή και απορρίπτονται καθώς και η ιδεολογία που λανθάνει πίσω από αυτές τις επιλογές· η πρόσληψη του πολλαπλώς διακειμενικού κειμένου του *Οδυσσεβάχ* από το παιδί - θεατή· η πρόσληψη του κλασικού κειμένου της *Οδύσειας* από την Καλογεροπούλου ως αναγνώστρια.

Μαρία Καραϊσκού, Διακειμενικότητα, ιστορική συνείδηση και διασπορική ταυτότητα: το «Εκεί π' ανθίζουν οι δάφνες» (1914) της Π. Δέλτα και ο Λουκής Λάρας (1879) του Δ. Βικέλα

Το διήγημα «Εκεί π' ανθίζουν οι δάφνες» από τη συλλογή της Δέλτα *Παραμύθια και άλλα* (1915), παρά τη σύντομη του έκταση, εμφανίζει ένα εντυπωσιακό πλέγμα διακειμενικών αναφορών. Διαλέγεται με έργα από ένα ευρύ φάσμα της ελληνικής γραμματείας, από τα ομηρικά έπη και το δημοτικό τραγούδι έως και κείμενα περίπου σύγχρονα της συγγραφέα, ενώ στον αφηγηματικό του καμβά διαπλέκονται και στοιχεία από επίσημες και ανεπίσημες ιστορικές αφηγήσεις. Η ανακοίνωση αποσκοπεί να χαρτογραφήσει τα ίχνη της διακειμενικότητας στο συγκεκριμένο διήγημα και να φωτίσει τους λόγους που η Δέλτα καταφεύγει σε μια τόσο εκτεταμένη αξιοποίηση στοιχείων από άλλα κείμενα για να συνθέσει το δικό της. Κατά κύριο λόγο επιχειρεί να αποδείξει ότι υπάρχει ένα κυρίαρχο προ-κείμενο στο «Εκεί π' ανθίζουν οι δάφνες», που δεν είναι άλλο από το γνωστό αφήγημα του Δ. Βικέλα *Λουκής Λάρας* (1879), και ότι όλες οι επιμέρους διακειμενικές νύξεις εξυπηρετούν στο διάλογο που ανοίγει η Δέλτα με αυτό. Οι τεταμένες σχέσεις του Βικέλα με τους δημοτικιστές, στην ομάδα των οποίων έχει πλέον προσχωρήσει και η Δέλτα, η επιθυμία του να προωθήσει το έργο του ως αναγνωστικό για τα ελληνόπουλα, και κυρίως ο ιδεολογικός κόσμος του *Λουκή Λάρα* με την αποφόρπιση του μείζονος για την ελληνική ιστορία γεγονός της επανάστασης του 1821 παρωθούν την Δέλτα στην επίσης κρίσιμη για την Ελλάδα περίοδο των βαλκανικών πολέμων να συγγράμει ένα διήγημα – απάντηση που ξεδιπλώνει τη μετά θάνατον τύχη του ήρωα του Βικέλα. Το εύρημα αυτό δίνει την ευκαιρία στη συγγραφέα να αποδομήσει βασικά σημεία της βιοθεωρίας του Λουκή Λάρα, και κυρίως τη στάση του απέναντι στο σύγχρονο το ιστορικό γίνεσθαι και την ιδέα της πατρίδας αλλά και να εκθέσει τη δική της προβληματική σε σχέση με το κείμενο ζήτημα, που προφανώς απασχολεί τόσο τον Βικέλα όσο και την ίδια, της ταυτότητας των Ελλήνων της διασποράς.

Υπεύθυνη διοργάνωσης: Μ. Καραϊσκού, Επίκουρη Καθηγήτρια

Γραφιστική επιμέλεια: Κ. Νύκταρης, Μέλος Ε.Τ.Ε.Π. Εργαστηρίου Θεατρικής και Εικαστικής Παιδείας

Χορηγοί: Πανεπιστήμιο Κρήτης, Βιβλιοπωλείο Κλαμινάκης

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ - ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΗΜΕΡΙΔΑ Η Διακειμενικότητα στην Παιδική Λογοτεχνία

Παρασκευή 18 Οκτωβρίου 2013
Ώρα έναρξης 10:00 π.μ.
Πανεπιστημιούπολη Γάλλου
Αμφιθέατρο Γ2

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ